

0 3 1 0

A Magyar Hírlap hétvégi melléklete
2018. március 10.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

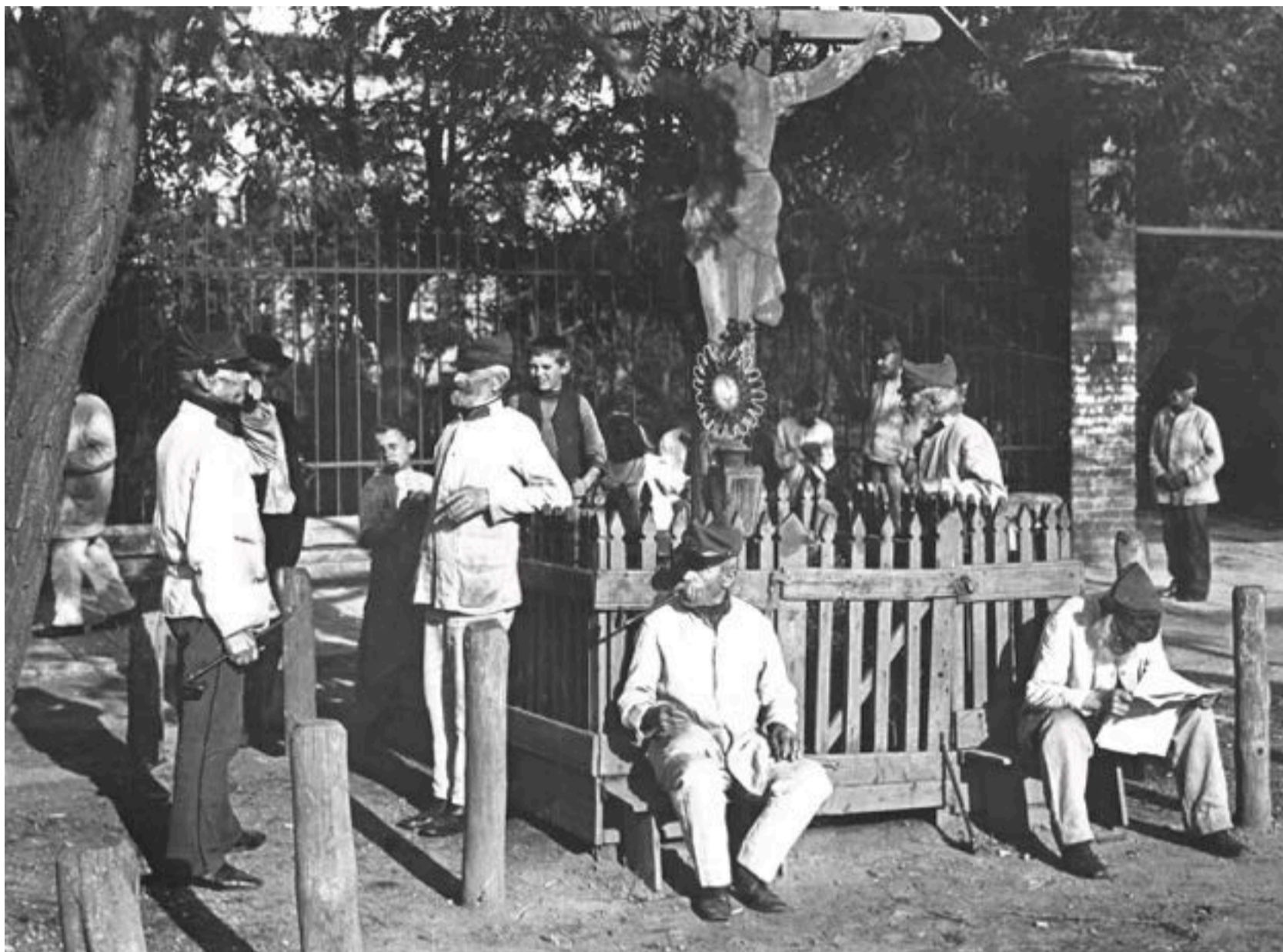
a H a z á é r t

Petőfi Sándor: Bizony mondom, hogy győz most a magyar...

*Bizony mondom, hogy győz most a magyar,
Habár ég s föld ellenkezőt akar!
Azért nem győzött eddig is e hon,
Mert sohasem volt egy akaraton;
Most egy a lélek, egy a szív, a kar...
Mikor győznél, ha most sem, oh magyar?
Egy ember a haza, s ez halni kész,
S ezért, oh népem, ép ezért megélsz,
S dicső lesz élted, boldog és szabad,
Amilyen senkié a nap alatt!
S én bátran állom a csaták tüzét,
Tudom, hogy a golyó nekem nem vét,
Tudom, hogy a sors őriz engemet,
Hogy engemet megölni nem lehet,
Mert én leszek, nekem kell lenni, ki
Ha elleninket mind a föld fedi,
Megéneklek majd diadalmadat,
Szabadság, és a szent halottakat,
Akiknek vére volt keresztvized,
S halálhörgése bölcsőénéked;
Meg kell, hogy érjem azt a szép napot,
Midőn áldásodat reánk adod,
S mi annyi átokteljes év után
Sirunk, mosolygunk, az öröm mián,
Midőn, mit eltört láncunk ád, a nesz
Egy szabad nemzet imádsága lesz!
Meg kell, hogy érjem azt a nagy napot,
Amelyért lantom s kardom fáradott!*

Marosvásárhely, 1849. március 6-7.

„ Ö N Ö K L E T É P H E T T É K R Ó L A M
A Z E G Y E N R U H Á T ,
D E N E M T É P H E T I K K I K E Z E M B Ő L
A K A R D O T ...
T E L J E S Í T E N I F O G O M H A Z A F I Ú I
K Ö T E L E S S É G E M E T ”

'48-as hadastyánok a Soroksári úti Honvédmeház előtt, az 1900-as évek elején

Forrás: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum

Erények és regulák

„Sorainkban küzdött önkénytelen Desseffy Arisztid, teljes tábornoki díszen, mellén a másodrendű érdemkereszttel”

„Aki fél, haza mehet”

Százhetven évvel 1848. március idusa után sokan vélhetik úgy, hogy Petőfi és Vasvári kivételével a márciusi ifjak zöme csupán szájhősködött, megelégedett valamelyik minisztériumi, jól fizető állással, a politikai csatározásokban jeleskedett, parvenü-lovagként hódolt a hölgyesalonokban, avagy végeláthatatlan szócsatákat vívott a Pilvaxban, holott a valóság másként festett. A haza hívó szavára szinte valamennyien otthagyták kényelmes állásukat, hogy kivegyék részüket az önvédelmi harcból.

Bizony, Petőfi Sándor (1823) költőnek és lapszerkesztőnek nem tartozott erényei közé a katonai regulák betartása, amelynek eredményeként Petőfi többször is leköszönt a honvédseregben kapott tiszti rendfokozatáról. Még a forradalmi napokban választották meg nemzetőr századosnak Pesten, aztán

október 1-jén a debreceni 28. honvédszászlóalj századosává nevezték ki. Valamikor 1849 január végén csatlakozott Bem törzskarához Erdélyben, és február 8-án érkezett futárként Debrecenbe.

Jelentkezett Mészáros Lázár hadügyminiszternél, aki igencsak meglepődött, amikor a poéta honvédtiszti atillájára „petőfisen” kihajtott inggallérral, fekete színű, fehér szegélyű nyakraváló és kard nélkül jelent meg nála. Jótékonyan megfeddte a költőt, aki másodszorra is hasonló öltözékben jelent meg, amit a több évtizede szolgáló, katonai drillhez szokott Mészáros már nem nézett jó szemmel. Az ügy eredménye ismeretes, hiszen Petőfi február 17-én nyilvánosan köszönt le rangjáról:

„Megfontoltam a' dolgot, mellyért tegnap magához hivatott Ön, s' annak következtében jelentem, hogy kapitányi egyenruhámat levettem, miután azt nyakraváló nélkül

egyáltalában nem lehet viselni, s' miután a' nyakraválónemhordás végett több leczkésztést, vagy pláne kényszerítést nincs kedvem tűrni. Én tettem már annyi szolgálatot a' hazának, hogy nekem meg lehetne azt engedni, hogy a' hazát nyakraváló nélkül védhessem; ha Önöknek másképp tetszik, ám legyen meg az Önök akarata. Egyébiránt: Önök letéphették rólam az egyenruhát, de nem téphetik ki kezemből a kardot... teljesíteni fogom hazafüi kötelességemet, egyszerű polgári öltözetben mint közkatona, csak arra bátorodom Önöket figyelmeztetni, ne iparkodjanak a honvéd-egyenruhából kirázni az olyan tiszteteket, kik minden erejükkel arra törekcszenek, hogy e' ruhának elveszített becsületét visszaszerezzék, mert az ilyen emberek ugy is nem nagy számmal vannak. Különben maradok Hadügyminiszter Úrnak polgártársa - Petőfi Sándor.”

Aztán vitriolba mártotta tollát, és február 18. és 20. között Debrecenben megírta gunyoros hangvételű Nyakraváló című költeményét, pedig tisztában kellett lennie azzal, hogy a reguláris hadsereg – még ha forradalmi is – alapja a rend, a fegyelem és az előírások feltétlen betartása.

Nyughatatlan természete azonban ismét Bemhez sodorta, márciusban jelentkezett nála, aki visszaadta századosi sarzsiját, és mellére tűzte a III. osztályú Katonai Érdemrendet. Május 3-án már őrnagy volt, de aztán egy újabb debreceni futárszolgálat eredményeként megint leköszönt. Az orosz intervenció hírére Bemhez sietett, akit csak július 25-én ért utol az erdélyi harcok forgatagában, a háromszéki Bereckben. Visszakapta segédtiszti beosztását, és július 30-án – Bem tilalma ellenére – civil ruhában ő is követte a se- reget Segesvár és a végzete felé.

Petőfin kívül a jogot végzett, színész, író, költő Dobsa Lajos (1824) és a szigorló orvos, író, újságíró Oroszhegyi Józsa (1822) kapott még őrnagyi rendfokozatot. Dobsa 1849. január közepén Csanád és Csongrád vármegyékben alakított lovas gerillacsapatot, amelyet őrnagyként vezetett a délvidéki harcokban. A katonai fegyelemmel ő is hadilábon állt, mivel május derekán önkényesen elhagyta állomáshelyét, lefokozták, és kéthavi fogságra ítélték. Aztán a császáriak is lecsukták, de néhány havi vizsgálati fogság után engedték.

Oroszhegyi Pesten szervezett gerillacsapatot, amellyel 1849 tavaszáig Zemplénben és Hevesben nyugtalanította az ellenséget. Április 1-jén kapta meg gerilla őrnagyi rangját, s csapatát Felső-Magyarországon folytatta tevékenységét. A Közép-tiszai hadseregbe 1849 júliusának derekán osztották be három századból álló csapatát. Világos után bujkált, ám 1851 őszén elfogták, és előbb halálra, majd tíz év várfogságra ítélték. Kegyelmet 1856-ban kapott, akkor szabadult Josefstadtól.

A Földváry Lajos nemzetőr őrnagy-féle pesti önkéntes nemzetőr zászlóaljba három márciusi ifjú is belépett 1848 augusztusában, és részt vett a délvidéki harcokban. Később mindannyian más-más alakulatban folytatták a küzdelmet: Sebő Antal (1829) joggyakornok december 1-jétől hadnagyként szolgált a komáromi 37. honvédzászlóaljnál, s nem sokkal Komárom kapitulációja előtt, 1849. szeptember 16-án főhadnaggyá lépett elő, egyidejűleg vitézsége elismerése gyanánt megkapta a Katonai Érdemrend III. osztályát.

A jogot végzett Vidats János (1826) 1848. szeptember 29-én a pesti 14. honvédzászlóalj őrmestereként volt a pákozdi csatában, december 16-án hadnagy, 1849. május 16-tól főhadnagy, végül százados volt alakulata állományában. Május-június hónapokban különített századával a Görgői Ármin őrnagy vezette mozgó különítmény kötelékében működött a Felvidéken, és egy darabig a tábori vezérőrnagy elnökeként tevékenykedett. Világosnál tette le a fegyvert, ez után tevékenységért 1852 tavaszán halálra, majd két év várfogságra ítélték. Kegyelmet 1853 őszén kapott, így szabadulhatott ki a josefstadi börtönből.

Az ügyvéd, író és publicista Degré Alajos (1819) maga is találkozott a hadügyminiszterrel, ám ő nem úgy járt, mint Petőfi. Erről így írt naplójában:

„Mészáros Lázár hadügyér, ha az Angol Királynőbe ebédelni jött, s engem külön asztalnál látott, odaült, s mint akadémiai tag, irodalmi ember, szeretett az irodalomról elbeszélgetni. Egy alkalommal megint együtt étkezünk, az öregúr ép egy darab torzsarózsát tartott villáján, mikor azt mondja: – Testvérét ma neveztem ki a Károlyi-huszárokhoz főhadnagynak. – Közönlöm, miniszter úr, az én vagyok, és nem testvérem. Mészáros a torzsarózsát villástól tányérjára tette, s magát a székre hátravetve, oly jóízűen nevetett, hogy szemei könnybe lábadtak. – Tehát toll helyett kardot? – mond még mindig nevetve. – Szeretném – feleltem – az utóbbit több szerencsével forgatni, mint az elsőt. – Már azt meg kell hagyni, hogy minden osztálybeli ifjúság vetekeedik részt venni a haza megmentésében. – Aztán kezét nyújtott, folytatván: – Sok türelmet, kitartást és szerencsét az új pályához. (...) Mindjárt a lókereskedőhöz siettem, s megalkudtam két nyerges paripára. (...) Az egyenruhát is megrendeltem. Amint megszántástól tőzetemben ebédeltem, megint jön Mészáros Lázár, egészen asztalomhoz tart. Felálltam, s katonailag üdvözöltem. Ő végignézett, s mosolyogva mondá: – Szébb fiú volt polgári öltözetben. – Remélem, így hasznosabb lehetek.”

Degré november 16-án főhadnagy, 1849. január 16-án pedig már alszázados volt az újonnan felállított 16. Károlyi-huszárezred állományában. Naplójában 1849 dicsőséges tavaszáról a következőkben vélekedett:

„A tavaszi hadjárat aztán a téli nyomornak sok képét eltörölte: a nagy sikerek feledteték a kisebb csapásokat. Szolnok, Vác, Kápolna, Hatvan, Bicske, Nagysalló, Isaszeg és Buda bevétele oly fegyvertényeket mutatnak fel, mikről szaktudósok avatott tollakkal történelmi műveket írtak; tapasztalt tábornokok, tudós tábornoki tiszték művei a nagyvilágban közkezen forognak, csak gyöngeséget árulnám el, ha én azokból valamit elvonni vagy hozzáadni akarék.”

Huszárjaival a nyár folyamán a Közép-tiszai hadsereghez került, és július 20-án Tu-

ra mellett mérték össze kardjukat a jelizetgradi Olga-huszárokkal. Az összecsapásban nyolc orosz tiszt sebesült meg. Nem volt kisebb a veszteség a magyar félnél sem, a rohamban a Károlyi-huszározó szinte valamennyi tisztje megsebesült, így Degré is, aki megemlékezett a közelharc forgatagáról:

„Amint ráütöttünk az oroszokra, egy-két perc alatt be voltunk kerítve. Iszonyú küzdelem és mérészlás fejlődött ki; szabadulnunk semmer sem lehetett, mi volt más hátra, mint verekedni utolsó emberig, vagy megadni magunkat. Mi inkább akartunk meghalni. Sorainkban küzdött önkénytelen Desseffy Arisztid, teljes tábornoki díszben, mellén a másodrendű érdemkeresztrel, s mert a veres attillát meg a keresztet látták a muszkák, később állították, hogy az a püspök, aki velünk attackírozott, roppant vitéz volt.”

E történet aztán folytatódott, ugyanis fogása idején egy orosz tiszt szólította meg:

„– Mi ismerjük egymást. – azt hiszem, kardjaink találkoztak. – Mégpedig derekasán mindkét részről. Ugye Turánál? – amint az egyenruháról látom, igen. – Én is arról ismertem rád. Ej, csak azt a püspököt láthatnám, aki ott veletek harcolt. Az valóságos halál anyaga volt, oly irtás vitéz végbe. – Velünk püspök? – Igen; veres díszben, mellén nagy kettős keresztrel. Visszagondolkoztam. – Aj, tudom már, az nem püspök, hanem Desseffy tábornok volt.”

Világos után az internálás jutott számára osztályrészül.

Vajda János (1827) költő 1848 nyarán önkéntesként vett részt a délvidéki harcokban, ahonnan hazatérve megbetegedett, ezért csak ősszel tudott beállni a honvédek közé.

„Amint egészségem helyreállt – olvashatjuk az 1868-ban megjelent, Egy honvéd naplójából című munkájában –, azonnal Pestre jöttem (...) Másnap jókor reggel siettem a Károly-kaszárnyába, hol alig lehetett a sorozásztalhoz férni. – Mi akar ön lenni? – kérde Pándi [Helyesen: Pándy Samu] ezredes, a sorozási elnök. Ez annyit jelentett, hogy fővagy legalábbis altiszt akarok-e lenni? (...) Abban senki sem ütközött volna meg, ha egyszerre tisztnek állok be, miután annak az akkori igényekhez képest megfelelő volt egy kis gyakorlatom – ellenkezőleg az volt meglepő, midőn másnap közember öltözetben láttak –, de én, mintegy példaadásokképp, mégis közember akartam lenni. Pajtáság, pártfogás, egyéb tekintetek sok oly emberből csinaltak még törzstiszteket is, ki soha nem volt egyetlen tűzben, sőt nem is tartozott zászlóaljhoz. Közemberből, pártfogás nélkül, hadjáratban tisztvé lenni, ez volt büszkeségem tárgya. – Ön rosszul fogja föl hazafi kötelességét – jegyzé meg röviden Pándi [sic!] ezredes. – Ha ön lehet jó tiszt, pedig úgy hiszem, lehetne egyike a jobboknak, akkor valóságos veszteséget okoz, midőn csak közembernek áll be. De én csak megmaradtam föltételem mellett. – Melyik táborba akar menni? – Mindegy nekem – mondam én –, akárhová, csak minél előbb kapjak egy sipkát és egy köpenyt, hogy az utcára kimehessek. Így soroztattam a 24-ik zászlóaljba, mely néhány nap múlva elindult az alsó táborba.”

A jászberényi fehérsipkás zászlóalj állományában harcolt a Délvidéken és Erdélyben, majd 1849. május 16-án lépett elő hadnaggyá és került a pesti térparancsnokságra. Vajda a honvédseregről így vélekedett:

„Az a hadsereg, mely ellen a 48-i magyar honvédség harcolt, többnyire szolgált, régi – korosabb – katonákból állván, már e részben is előnyben volt. De ez előny még kétszerezve is volt a gyakorlat által. Mert a járképeséget is a hosszú gyakorlat fokozza jelentősen. Az újonc katona, kinek még inai meg nem vasdagodtak, sokkal hamarabb elfárad, s mondhatni, hogy folytonos gyakorlat által e járképeséget ötszörös, hatszoros fokra lehet emelni. Közönséges ember mérőöldnyi járás után – hozzávéve 40 [on]t-nyi terhet – elfárad. Háborúban a katona ennyi teherrel több napon át megtesz 5-6-7 mérföldet. Eleinte elfárad, kidől, s azt hiszi, nem bír tovább menni. De fölpuskatusolják, egyet iszik a pálinkásbutykosból, és utóbb úgy érzi, mintha valahol kipihente volna magát; semmi fáradtságot nem érez, oly könnyen halad, mintha nem is saját lábain, hanem valami idegen gépeken járna. Egy idő múlva azonban megint erőt vesz rajta az erőtlenség, összeroskad, és már most igazán azt hiszi, hogy egy lépést sem bír tenni. De fölbőléssel fenyegetik, és

különben ha ottmarad, az ellenség lövi föbe. Megint iszik egyet s tovább vánszorog. Utóbb még egyszer belejön az előbbi könnyű érzetbe, midőn lábait, melyek mázsás tehernek tetszenek, most megint alig érzi, mintha valami idegen erő mozgatná azokat. Ilyen gyakorlatok csak a katonai életben fordulnak elő és ennélfogva a rendes osztrák sereg 25-35 éves veteránjai a kor és gyakorlottság előnyével bírtak a 19 éves gyermek honvédség fölött. És mégis, e gyermekcsereg, még a növényben levő gyöngye ináival, e fegyelmezett, gyakorlott sereget járképeségben túlhaladta. Számtalanszor tett oly nagy meneteket, melyeket az ellenfél vezérei lehetetlennek tartottak és annál fogva általuk meglepettek. Márpedig ez egy előny, a nagyobb járképeség, magában legendó, hogy úgyves vezér kezében a győzelmet biztosítsa – föltéve természetesen, hogy a fegyver minőségében valami lényeges nagy különbség ne létezzék. De nagy befolyású a sereg hangulata is. Azt mondják, hogy a felkes népek hamarabb elcsüggednek, elhidedgölnek, s a tartós vereségek jobban demoralizálják, mint a nyugodtabb, higgadt természetűeket. Meg van írva, hogy az osztrák sereg legtöbb verést bír el. És ez nem oly csekély érdem, mint hamarjában gondolnánk. Legkevés verést bír el a magyar. De éppen azért, mert neki vagy győzni kell, vagy kiroton és meghal, rendkívüli műveletekre alkalmasabb, mint az úgynevezett szívós sereg.”

Vajda Borosjenőnél tette le a fegyvert, s kényszerorozás útján került a császári hadsereg egyik itáliai garnizonjába, ahol 1850 nyaráig szolgált.

Eperjes városát 1849. április 7-én foglalta vissza Beniczky Lajos őrnagy „száguldó különítménye”, amelyben Egressy Gábor (1808) is tevékeny szerepet játszott, igaz, nem úgy, ahogyan Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú kormánybiztos kissé eltulozva jelentette:

„Eperjes városában és Sáros megyében az irtó kézre nagy szükség leend. Bizonyoságra az, hogy midőn Egressy egy faluban meghalt, altatószerrel vegyített itallal vendégelték meg őket. De Isten virraszt hívei felett. Bizonyoságra az, hogy f. h. 6-án az ő állása által elárultatván, ellene éjjel a 350 sorkatonaság megtámadást kísértett meg; de azokozben állttéven állását más helységbe, nemcsak megmenekült az árulás veszélyétől, sőt, az utána a hegyekbe nyomult csapatot erős tűzeléssel mindaddig fenntartóztatta, míg a lovások is megérkezvén, az ellenség az abosi és gličséri erdőségbe menekülni kénytelen volt, miután 10 halottja ottmaradt, és sebesülteit magával vitte. Közülünk 1 sebesült meg, és Egressy kapott két ujján csekély sebet. A felső-magyarországi védsereg, íme, nyílt csatában is (...) szembeszáll a sorkatonasággal és megszalasztja.”

A védsereget vezető Egressy Gábor 1848 őszén népfelkelési kormánybiztosként tevékenykedett, és Szemere oldalán 1849 márciusában kezdte el szervezni a felvidéki védsereget, és az abból megalakult egyik ötszáz fős csapat vezénylő kapitányaként a hurbanisták elleni harcban szerzett könnyebb sebesülést. Segédtsíjtje fia, a tizenhetedik életében járó Egressy Ákos volt, aki hadnagyként szolgált a szegedi 33. „ködmönös” honvédzászlóaljnál, de 1849. január 22-én Selmecbányánál császári fogságba esett. Innen az első adandó alkalommal megszökött, és a tavaszi hadjárat idején apja oldalán szolgált. A szabadságharc végén Egressy kapitány török földre menekült, de 1850 őszén hazatért. Vizsgálatot indítottak ellene, ám végül kegyelmet kapott.

Egressy Gábor öccséről, Egressy Béni (1814) főhadnaggyról is meg kell emlékeznünk, aki 1848 őszén a „pesti csatár” zászlóaljban önként lépett be, október 16-án hadnagy, 1849. február 16-tól főhadnagy volt az alakulatából szervezett pesti 14. honvédzászlóaljnál. A kápolnai csatában megsebesült, és a szabadságharc végéig a II. hadtest zenekarának igazgatójaként tevékenykedett, nevéhez fűződik a Szózat megjelenítése, valamint ő szerezte a vérpezsdító Klapka-indulót is.

Lehotzky Pál (1821) Zólyom vármegyei mérnök is Felső-Magyarországon szolgált 1848 őszétől. A Zólyom vármegyei szám nélküli honvédzászlóaljnál volt előbb hadnagy, aztán november 16-án főhadnagy. Alakulata – a későbbi 64. honvédzászlóalj – 1849 elején csatlakozott a komáromi várőrséghez, áprilisban kiérdemelte a III. osztályú Katonai Érdemrendet, július 16-án századosá lépett elő.

Görgői tábornok egyik ordonánca, Karsa Ferenc hadnagy az 1849. június 20–21-i peredi csata egyik érdekes részletét örökítette meg naplójában:

„Görgey [sic!] kíséretében számos tiszt volt (...) Mikor a balszárnyról Pered felé lovagoltunk, valamelyik német ütégnek igen szúrta a szemét, az a csoport tiszt ott a csata vonal előtt, erősen ágyúzott ránk. Lisznyay olyan szavas ember lévén, meg nem állhatta szó nélkül a sok golyó vitását, s oda kiált: tábornok úr! ugrassa a lovát jobbra, mert istenuccse leüti a golyó. Görgey [sic!] vissza néz, s azt mondja Lisznyaynak: aki fél, haza mehet... Lisznyay se szólt többet, álló egész nap.”

Lisznyay pedig nem volt más, mint Lisznyay Kálmán (1823) ügyvéd és költő, aki Kozlovavároton csapott fel a Kossuth-lovagokhoz – a későbbi Mátyás-huszárokhöz – és derekasan verekedett Erdélyben. A Feldunai hadsereg törzséhez 1849 márciusában került, mint historiográfus. Világos után őt is besorozták, és 1851 tavaszán szerelt le.

Sükei Károly (1823) joghallgató újságíró és Korányi Frigyes (1827) orvosnövendék a szegedi 104. honvédzászlóalj állományában katonáskodott. Sükei előbb Egressy Gábor délvidéki kormánybiztos mellett írnokoskodott, ezután került számvevő hadnagyként a szegedi önkéntes nemzetőr zászlóaljhoz, a későbbi 104-esekhez. Főhadnaggyá 1849. május 5-én lépett elő. Az ifjú Korányi a szabolcsi önkéntes csapat alorvosa volt hadnagyi rangban, aztán a budai és a nyíregyházi kórházakban tevékenykedett. Habár orvostanhallgató volt, 1849 nyarán mégis kinevezték a 104. honvédzászlóalj főorvosául.

Emődi Dániel (1819) és báró Nyáry Albert (1828) ügyvéd parancsőrtszt volt. Emődi 1849. április 1-jén kapta meg hadnagyi rangját, és a pesti 2. honvédzászlóalj állományában szolgált Dembiński altábornagy törzskarában. Később a népfelkelés rendezőtisztjeként munkálkodott, majd a Közlöny szerkesztője lett. Nyáry báró 1848 őszén lépett be a Sándor orosz cár nevét viselő pozsonyi 2. sorgyalogezredhez, és járta meg a Délvidéket. A 2/I. sorgyalogzászlóaljhoz november 1-jén nevezték ki hadnaggyá. Megbetegedett, és Pesten a császáriak kezére került, ám 1849 májusában mégis szolgálatra jelentkezett Debrecenben, ahol a losonci újonctelepre kapott beosztást. Végül főhadnaggyá avanszált, és Kossuth parancsőrtsztjei közé került. Világos után emigrált és 1859-ben századosként volt az olaszországi magyar légió tagja.

Petőfiéhez hasonlatos hősi halál jutott osztályrészül Vasvári Pálnak (1826). A Teleki Blanka-féle fővárosi leánynevelő intézet tanára és történeze egy pesti önkéntes zászlóalj állományában vett részt a Jelačić elleni harcokban. A Rákóczi-csapat szervezésére 1849 januárjában kapott engedélyt. Bihar és Békés vármegyékben állította ki a hatszáz fős csapatot, amelynek vezérkapitánya volt. Bánffyhunadról július elején vonult a szigetehegyesí román felkelők elleni támadásra, melyet Bem az utolsó pillanatban mégis lefűjt.

„Azonban új rendelet keletkezik – írta Kővári László Erdély 1848-1849-ben című történelmi munkájában –, mely a közelebb eső gyaluiakat még utolérte; de már a bánffyhunyadi őrség messze járt, Mariselnél elfoglalta az állást, hol a gyalui csapatot egyesülendő lett volna. Hol a gyalui és mariseli völgyek összefőnek, ott töltöttek egy éjt, azonban reggelre körül voltak kerítve, a parányi sereg se előre, se hátra nem mozdulhatott. Így töltöttek két kínos éjjelt és napot, folyvást nyugtalanítottva. Végre belátták, élet vagy halál, de ki kell vágni magokat. A sereg parancsnoka Vasvári Pál, a márciusi napok ifjú Demosthenése, most a Rákóczi-csapat őrnagya [sic!], a vezényletet az egykori gránátos főhadnagy, a derék s ezért őrnaggyá lett Buzgó László századosnak engedte át, s a kivágás megkezdődött, sikerrel folyt; Buzgó, s vele a sereg kijutott, azonban Vasvári lovát ellőtték, gyalog maradván, a 26 éves [sic!] szabadsághős, kitől a forradalom történetét vártuk, a harcmezőn lelte korai s dicső halálát. Pár hónap múlva eljött Teleki Blanka grófhölgy, sátrat vonatott, lerajzolta táját, mint mondák, Vasvári testét kiváltá, s családjá sírboltjába temetteté.”

A valóságban Vasvári holtteste sohasem került elő, és 1849. július 6-án elesett bajtársával együtt jeltelen sírban nyugszik valahol Havasnagyalu környékén.

Képirás (82.)

Nagy biztonsággal leírható, hogy a középpontos kialakítás a bizánci építészetre hajaz – aki már járt benne, tudja, a hangulata is olyan, mintha visszamennénk az időben, s egy apró konstantinápolyi szentélybe toppannánk úgy Krisztus után ezer környékén

Négy maradt'

Gerény falu neve a magyar görényből származik. A ma Ungvár részeként létező település a Trianonban hozott erkölcstelen és igazságtalan békediktátum előtt Ung vármegye Ungvári járásába tartozott. Az utolsó, még a monarchiás békeévekben készült népszámlálások általában csaknem ezerkétszáz lelket találtak itt. A többség a ruszin nemzetiséghez tartozott, de akadt több száz magyar is. A vallást tekintve a görögkatolikus egyház vezetett, de voltak rómaiak, reformátusok és zsidók is kisebb számban.

Gerény nevezetessége a Komszomolszkaja utcai világhíres középkori rotunda. Gyönyörű párosítás, ezt mindenképpen le kell szögezni, hiszen a Komszomol, azaz az Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség a Szovjetunió állami ifjúsági szervezete, gyakorlatilag az SZKP ifjúsági tagozata volt. Sokatmondó és finoman szólva is pikáns, hogy az ungvári önkormányzatnak 1990-től nem jutott rá ideje és ereje, hogy átnevezze a közterületet valami másra.

Az először az 1333–37-es pápai tizedjegyzékben említett Gerény akkortájt a Grugeth család birtoka volt, népe munkája pedig az ungvári erősséget szolgálta. Mint a Kárpát-mendencei műemlékek leltárából kiderül, a gerényi rotundából (körtemplomból), amely a kor magyar építészetének fontos emléke, mindössze négy maradt fent a térségben – a másik három a dél-alföldi Kiszomborban, a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei Karcán és az erdélyi Kolozsmonostoron áll. Az épület középső tere hatszögletes, felül kupolában folytatódik. A központi teremhez eredetileg hat boltozott, félköríves

fülke csatlakozik, amelyek közül a keleti nagyobb a többinél. A délnyugati oldalon álló félköríves fülke külsején elfalazott kapuzat maradványa látható, valószínűleg régen itt volt a főbejárata. A ma a görögkatolikusok által használt kárpátaljai középkori római katolikus templom eredeti védőszentje Szent Anna, titulusa pedig Istenszülő Szűz Mária oltalma.

Az épület két részből áll – a későbbiekben szentéllé alakított román kori rotundából és a hozzá csatlakozó gótikus hajóból. A rotunda építési idejét a hasonló jellegű középkori építmények alapján a tizenkettedik század második felére datálják. A középpontos kialakítás a bizánci építészetre hajaz. Aki már járt benne, tudja, a hangulata is olyan, mintha visszamennénk az időben, s egy apró konstantinápolyi szentélybe toppannánk úgy Krisztus után ezer környékén.

A román stílusú rotunda eredetileg önálló volt, keletelt tájolással, bejárata délről, a második karéjában nyílt. A hossz-hajót a tizenötödik-tizenhatodik században építették hozzá gótikus stílusban a nyugati karéj megnyitásával, míg az északi kiegészítés, azaz a barokk sekrestye a tizennyolcadik században került a helyére. A nyugati oromzat fölé emelt gümösisakos huszártornyot ugyancsak ekkor emelték.

Kijelenthető tehát, a rotunda önmagában is tekintélyes művészeti érték – hát még a benne föltekinthető s a tizenegyedik századra datálható freskók. E szintén páratlan művészi értékű képeket 1360 körül festették egységes ikonográfiai rendszer szerint, itáliai iskolázottsággal rendelkező művészek. A megrendelő Drugeth György Ung megyei főispán,

országbíró volt, aki 1354-ben Olaszországban járt s akkor ismerkedett meg az ottani festőműhelyek tevékenységével. A rotunda falképei Jézus életéből vett történeteket ábrázolnak. Szemléltethető az Angyali üdvözet, a Háromkirályok látogatása, a Betlehemi gyermekgyilkosságok, a Menekülés Egyiptomba, az Utolsó vacsora, Jézus Pilátus előtt, Jézus a keresztfán, Jézus feltámadása jelenetei. A hajó freskói kissé később, a tizenötödik század második felében kerültek a falra. A falképek ugyancsak Jézus életéből vett jeleneteket ábrázolnak, így újfent látható az Angyali üdvözet és Jézus a kereszten valamint ahogy Mária oltalmába fogadja a hozzá folyamodókat. A Kiskunfélegyházán született Huszka József pedagógus, neves magyar néprajzi és művészettörténeti kutató az 1900-as évek elején nagy műgonddal felmérte és egy a tízhez léptékben lemásolta a freskókat.

Mivel a templomot a ruszin görögkatolikusok használják, érdemes felidézni néhány adatot róluk is. Romzsa Tódor püspöküket államellenes tevékenység vádjával 1947-ben, harminchat éves korában kivégezték, s az egyház csaknem százharminc papját a gulagra vitték, ahonnan csak kevesek tértek vissza. Magát az egyházat 1949-ben bekebelezte a moszkvai ortodoxia, de 1989-ig öt püspök működött illegálisan. Napjainkban háromszázhuszezer ember lehet a római pápa fősege alá tartozó görög Munkácsy Egyházmegye híve, közülük úgy harmincezer magyar.

Lázin Miklós András

Válogatás Jókai Mór elbeszéléseiből

„Várva az időt és a vihart, mely őket lassankint eltemesse”

Kelet királynéja

(17–18.)

Míg Palmíra falai közé haldokolni járt a szellő, Róma utcáin végig vonult a triumfus.

Elöl a cseréggel koszorúzott légiók, a tibicenek zenéje, a fehérruhás augurok, a virágfüzérés áldozat-bikákkal. Utánuk jöttek a gladiátorok, a cirkuszok áldozatai, az elfoglalt tartományok szelídített vadai; hús elefánt, négy királytigris, gyönyörű tevépárducok, hosszú, vékony nyakaikkal minden lépésnél köszöntve a háztetőkről ujjongató népet; óriási struccok, miket etiop fiúk nyargaltak, egész szekerek megrakva halomra döntött fegyverekkel, kincsekkel, drágakövekkel, más elfoglalt országok koronáival, vagy elgázolt népek zászlóival tetézve. A kerek világ minden bízodalmanak követői, pompától ragyogó nemzeti öltözeteikben, Aurelián fegyverhordozói, kik otthon a maguk országában mindegyik egy-egy hatalmas király. A fogoly vezérek és hősök hosszú sorozata, köztük tizenkét amazon, hófehér paripán, kik a csatában fogattak el, s végre, kiken az egész nép szeme függött, a gallusok

császára, Tetricus, ki saját népét elárulá, és Zenóbia, kelet királynéja.

Legpompásabb ruhájába öltözve, fején gyémántkoronával ment a diadalszekér előtt kelet királynéja. Léptei ingadoztak a drágakövek terhe, vagy tán a gyalázat súlya alatt; hófehér nyakát arany békó övezte körül, melynek hosszú láncát egy rabszolga tartá kezében.

Nyomában a diadalmenet végeztével egy gazdag uradalmat ajándékozott Zenóbiának. Leányait később római szenátorok vették el. Kelet királynéjának utódai sokáig éltek még Olaszországban, s emlékeztek az elmúlt dicső napokra.

Ha most a vándor hat napig utazott az arab sivatagban, a hetedik pompás palotákat lát maga előtt megjelenni, miknek homlokai az égbe emelkednek; a ragyogó dómok, az óriás kúptetők egymás háta mögül tekintenek elő, minden színű paloták: kék, lilaszín, opálfehér anyagból tornyosulnak az ég felé, roppant magasságú falak, viruló kertekkel mosolyognak a távolból; széles pálmaerdők

terjedeznek nagy sötéten s körülárnyékozzák a ragyogó várost. A tevék csöndesen ügetnek tovább, az emberek szomorúan fordítják félre arcaikat. A fata morgana az, a fantasztikus délibáb, a pusztaság álmai elmúlt dicsőségéről. Jön egy szellő s elleheli a roppant várost a föld színéről, a sokszínű paloták eltűnnek, el a sötét pálmaerdő és a magas falak. A sivatag közepén egymásra hányt oszlopok látszanak, miket félig behordott a homok, s egy tágas templom cirkuszában lakik nagy nyomorúan negyven család, kik nádból épített viskókat ragasztottak a templom oldalához; márványfalak közt kizöldült töviseken néhány kecske legel. Három napi járóföldön tört szobrok, csonka oszlopok merednek föl a sivatagból, várva az időt és a vihart, mely őket lassankint eltemesse.

terjedeznek nagy sötéten s körülárnyékozzák a ragyogó várost.

A tevék csöndesen ügetnek tovább, az emberek szomorúan fordítják félre arcaikat. A fata morgana az, a fantasztikus délibáb, a pusztaság álmai elmúlt dicsőségéről. Jön egy szellő s elleheli a roppant várost a föld színéről, a sokszínű paloták eltűnnek, el a sötét pálmaerdő és a magas falak. A sivatag közepén egymásra hányt oszlopok látszanak, miket félig behordott a homok, s egy tágas templom cirkuszában lakik nagy nyomorúan negyven család, kik nádból épített viskókat ragasztottak a templom oldalához; márványfalak közt kizöldült töviseken néhány kecske legel. Három napi járóföldön tört szobrok, csonka oszlopok merednek föl a sivatagból, várva az időt és a vihart, mely őket lassankint eltemesse.

Ez Palmíra.

1852

0 3 1 0